

NAGYKÁROLYI VÁSÁRI VÁMJEGYZÉK 1801-BŐL

Az alábbi vásári vámjegyzéket a budapesti Országos Levéltár gróf Károlyi levéltári részlegből¹ jegyeztem ki. A jegyzékből – egyebek mellett – megtudhatjuk, hogy a nagykárolyi nagyvásároknban a 19. század elején milyen, honnan érkezett árusok árultak, milyen árucikkeket kínáltak, hogyan történt az árusítás (hová rakták ki az árut: deszkára, gyékényre, székre stb.), mennyi díjat fizettek az uraságnak. Az egyes tételek utáni pénzösszeg krajcárnak értendő.

Az árusok között nyilván a helybeliek voltak többségben, de más településekről, sőt messze földről is érkeztek ide árusok: Debrecenből, Győrből, a Felvidékről, Lengyelországból. A kereskedőkön kívül mesteremberek (szűrszabók, gubások, bádogosok, mézeskalácsosok, csizmadiák stb.) meg földművesek is jelen voltak. Ez utóbbiak mezőgazdasági termékeket, gyümölcsöt, élelmiszereket és haszonállatokat árultak. A mesteremberek itteni nagy száma érthető, hiszen a város lakosainak jó része kézművességből (vagy ebből is) élt. Erre vonatkozólag a Károlyi család 1723-as urbáriumában ilyen adatokat találunk: „Közönséges Észrevételek a' Mester emberekre nézve Károly M(ező) Várossában van Szappanos 2, Kömives 1, nemeth nyereg jártó 2, Németh Csizmadia 5, Bádogos 1, Mézes kalatsos 3, Timár 8, Szabo 12, Lakatos 6, asztalos 18, Üveges 7, Kováts 2, Csizmadia 37, Fazokos 2, Kalapos 7, Esztergarius 2, Kötél verő 3, Szüts 5, Mészáros 1, Áts 2, Varga 6, Gúbás 6, Pék 1, Aranymives 1, Szijjártó 2, füsüs 1, Takáts 11, Kerékjártó 6, Bodnar 2, ... Ezek a mester emberek, ... az esztendőnek nagyobb részét földműveléssel, és napszámra való munkákkal töltik el.”²

A bemutatandó levéltári irat címe a következő: *Lajstroma Nagy Károly Várossában Esztendőként tartani szokott Hét Nagyobb Vásárok³ alkalmatosságával a' kereskedőkről, és más Árosokról vétetendő Taksának.*

¹ Károlyi lt. P 392, 161. fiók, 472. lap

² I.h. 292. A közlemény a Domus Hungarica Scientiarum et Artium alptvány támogatásával készült.

³ Korábban, de valószínűleg ebben az időben is Nagykárolyban – akárcsak a Tiszántúlon – *szabadságnak* is nevezték a nagyvásárt (vö. MTsz., ÚMTsz., Pais Dezső, *A szabad helynév alkalmazásaihoz*: Magyar Nyelv 1957, 66.). Ezt a következő – 1723-ból származó – le-

A lajstromban ezeket találjuk:

A' Nagy Boltos kereskedők⁴ a' kik két Deszkán árulnak tartoznak Sátorairk-ról fizetni ... 36

A' kik egy Deszkán árulnak ... 24

A' kik Fedél nélkül gyekenyen vagy Ponyván árulnak ... 12

A' Saffrányosok, és Csípkések a' kik két Deszkán árulnak ... 24

A' kik egy Deszkán árulnak ... 12

A' Szekeres Gyoltsosok egy Deszkától ... 24

Ponyván áruló Gyoltsosok ... 6

A szappanyosok minden széktől ... 6

A' Szűr Szabok minden Személy ... 9

Debreczeni Szabók minden Ládától ... 9

Debreczeni Paplanosok minden Ládától ... 9

Vasas Tótok Szekér állásért, és árulásért ... 20

A' szekeres Gűbások minden személytől ... 12

Gyalog Gubások ... 6

A' vás arósok minden Sátortól ... 24

Rézművesek minden Sátortól ... 30

A kordoványosok minden szekérről ... 30

Egy szekér nyers bőrtől szekér állással edgjütt ... 13

Egy darab Marha bőrtől ... 3

Bádogosok, és Mézes kalátsosok ... 12

Czitromosok ... 20

Gombkötők ... 6

Schleiferek (=köszörűsök) ... 1

Csizmadiák, és Schuszterek minden Ládától ... 6

Vargák minden Ladától ... 6

véltári adalék bizonyítja: „Az Hajdu Városiak (ti. Nagykároly Hajdúváros nevű fertályának, városrészének lakosai) ... Szabadság idein tartoznak az Vároست kerülni, s az Lopókra vigyázni” (Extractus Urbary Uniuersorum Inclitae Familiae Karolyianae Dominorum A^o 1723 Confecti, i.h. 198.). Az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár (=Szt) adatanyagából eddig nem került elő olyan adat, amely azt igazolná, hogy szabadságnak Erdélyben ugyancsak lett volna ilyen jelentése, bár az erdélyi származású Andrád Sámuel *Elmés és mulatságos anakdoták* című kétkötetes művének első kötetéből ez a mondat idézhető: „ A' szomszédban esendő nagy vásárba v. szabadságba (sokadalomba) igyekeznek”. Andrád 1789, 250. Ez az adalék a kéziratos Akadémiai Nagyszótár anyagában is szerepel.

⁴ Érdekes, hogy a Szt-ban csak a *boltos kereskedő* szókapcsolat fordul elő (a *boltos* szó-cikk alatt) 'kiskereskedő' jelentésben.

Szjártok minden Ladától ... 6
Kalaposók minden Ladától ... 6
Szütsök minden Sátortól ... 12
Szütsök minden Rudtól ... 6
Fazekasak minden Szekértől ... 12
Szekeres Üvegesek minden Szekértől ... 22
Tobákosok (=dohányosok) minden Szekértől ... 12
Gyalog üvegesek ... 6
Nagy Szarvas Marhától és Lótól ... 3
Bornyutól és Csíkotól ... 1,5
Egy öreg (=nagy) Sertéstől ... 3
Egy Süldőtől ... 1,5
Szítás és Rostás ha Szekerrel van fizet 12
Szítás és Rostás ha gyalog van fizet 12
Kötélverő ha gyalog van fizet 6
Teknyős Czigányok Szekérrel ... 12
Teknyős Czigányok gyalog ... 6
Kemény fa Edény, vagy Pintér munka egy szekérről ... 12
Kerekesek minden szekérről ... 12
Debreczeni Mézes kalácsos, Pípás, Csutorás, és Fűsűs ... 6
Timárok ... 6
Sarló Árúlok ... 12
Kasza Árúlok ... 12
Fejsze, és vas villa árúlok ... 6
Heringes Lengyelek egy hordótól ... 6
Egy szekér Fehér Győri edénytől ... 18
Egy szekér haltól tt° használással edjűtt ... 30
Egy szekér Deszkától negy marha után ... 12
Egy szekér Deszkától két marha után ... 6
Asztalosok minden szekértől ... 12
Egy egész szalonnától ... 6
fél szalonnától ... 3
Egy hájtól ... 1,5
Mindén szekér életért (=gabonáért)⁵ véka pénz ... 6
Mindén kásás szekértől véka pénz ... 12
Egy szekér Abrontstól ... 12
Egy szekér almától, és egyéb gyümoltstól ... 12

⁵ Az élet szó ebben a jelentésben az erdélyi régiségben is előfordul (l. SZT).

Egy szekér hagymától ... 12
Kenderért, és Lenért 6 kitéig⁶ ... 6
Kenderért, és Lenért 6 kité felül ... 12
Egy szekér apró marhától (=baromfi) ... 12

A lajstrom végén ez található: *Költ Februarius Holnapnak 6^k Napján 1801^k Esztendőben. NKárolyban tartatott Mlgos Uraság Tiszti Székeből. Ki adta Mlgos Uraság Hitès Notariussa Vizi Imre mpr.*

Említésre méltó, hogy több ilyenfajta jegyzék is fennmaradt a tanulmányozott levéltárban a 19. század elejéről. Ezek nagyon hasonlítanak az 1801-esre, de más tételek is jelentkeznek bennük. Egy 1811-es lajstromban például ilyen tételek szerepelnek – most a fizetendő taksa összegétől eltekintve –:

Egy szekér Dinnyétől ...
Egy szekér zsendelyért és Léztért ...
Egy szekér Nád Gyékény és Sásért ...
Egy szekér kenyértől ...
Egy csomó Harsért ...
Egy szekér csizmadiának való kéregtől ...⁷

⁶ A *kita* szót a SzT így értelmezi: 1. kender- v. lenfőköteg; 2. kendersiz-köteg. Az 1. jelentés alá sorolt adalékok után ez a megjegyzés olvasható: „*A kita a hunyadi régiségben 12, korunkban Kalotaszegen 10–12, ill. 15–16 fej, Szatmárban és a rajta túl eső részeken 20 főből álló kikészített kender v. lenszálköteg ...*”.

⁷ I.h. 727–728.

IRODALOM

ANDRÁD Sámuel

1789 *Elmés és mulatságos anekdoták*. Bécs

B. LŐRINCZY Éva(főszerk.)

1992 Hosszú Ferenc (szerk.): *Új Magyar Tájszótár*. Bp.

PAIS Dezső – BENKŐ Lóránd(szerk.)

1957 *Magyar Nyelv*. Bp.

SZABÓ T. Attila

1976 *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár I*. Buk.

1978 *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár II*. Bp.

1982 *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár III*. Bp.

1984 *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár IV*. Bp.

1993 *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár V*. Bp.

1993 *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár VI*. Bp.

1995 *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár VII*. Bp.

1996 *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár VIII*. Bp.

1997 *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár IX*. Bp.

